

NÁTYI RÓBERT

„Személyes teljesítményednek megfelelő elismertetést szerezni – ez mindenki dolga”

ABA-NOVÁK VILMOS ÉS BUDAY GYÖRGY SZEGEDI KAPCSOLATA

Aba-Novák Vilmosról (1894–1941) köztudott, hogy a harmincas években többször megfordult a dél-alföldi városban, hiszen murális megbízatásainak fontos darabjai helyben valósultak meg. Az eddig is sejthető volt, hogy újszerű, energikus stílusa, illetve személyisége hatást gyakorolt a helyi művészeti élet korabeli szereplőire, de közvetlen bizonyítékokkal erre vonatkozólag nem rendelkezünk. A Kolozsvárról 1924-ben Szegedre költöző Buday Györgyről (1907–1990) szintén közismert, hogy hihetetlen szervezőkészsége és munkabírása mellett nagyszerűen építette személyes és szakmai kapcsolatait, így természetes, hogy szegedi megbízásának időszakában megkereshette az idősebb, már nevet szerzett mestert.

Mindkettőjük életművében fontos és meghatározó volt az 1931-es esztendő, amikor minden bizonnyal a Tisza-parti városban barátságot kötöttek egymással. A művészettörténeti szakirodalom eddig nem vett tudomást a két művész közötti kapcsolatról. Lengyel András kutatásaiból ismert, hogy 1933-ben a szegedi Prometheus nyomda Berczeli A. Károly drámáit hat kötetben kívánta kiadni. A címlapokat különböző művészekkel terveztették volna. Aba-Novák Vilmos, Buday György, Dóczi György, Molnár-C. Pál, N. Kontuly Béla és Szőnyi István szerepeltek az elképzelésekben. A nyomdatulajdonos Kraszna József (1901–1945) korábbról ismerte Aba-Novák Vilmost, hiszen a művész 1924-ben rézkarcportrét készített róla. Barátságukat egy sokszorosan publikált André Kertész fotó is megörökíti, amikor sakkpartit játszanak a festő műtermében.¹ Elképzelhető, bár argumentumokkal nem tudjuk alátámasztani, hogy a kettőjük munkásságát figyelemmel kísérő, őket megbízásokkal is ellátó Kraszna mutathatta be az alkotókat egymásnak. A Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteményében található egy 1931. július 27-i keltezésű árajánlat, amit Kraszna küldött Budaynak, tehát ekkor már szakmai kapcsolatban voltak.²

Aba-Novák első hazai falfestménye, az 1931 ősztől megkezdett, középkori Dömötör torony freskódíszítése volt.³ A keresztelőkápolnává átalakított épület a Rerrich Béla (1881–1932) tervei szerint készült, itáliai reneszánsz reminiscenciákat idéző Dóm tér koncepciójához illeszkedik.⁴ A korszak ígéretes festőtehetsége, a római iskolának nevezett irányzat legjelentősebb mestere, a feladat nagyságának megfelelő előkészületek után fogott hozzá a fon-

---

¹ Lengyel 1992. 481–502.

² Gépelt árajánlat cégjelzéses levélpapíron (Prometheus Nyomda), autográf aláírással, pecséttel, keltezett; MFM Irodalomtörténeti Gyűjtemény ltsz.: 2002.66. Vö. Lengyel 1992. 490–492.

³ Régi Béla: Festmények a Templom-téri öregtoronyban. Délmagyarország, 1931. július. 12. 6.

⁴ Horváth 2000. 369–370.

tos megbízatásnak. Ez a műve tulajdonképpen a római iskola monumentális törekvéseinek a hazai nyitányát jelentette.⁵

A gondos felkészülés ellenére az elégtelen szigetelésnek köszönhetően a festmény nedvedett és néhány hónap múlva peregni kezdett. Aba-Novák, amint hírt kapott a történetekről, azonnal vállalta, ha a város gondoskodik a megfelelő felújításokról, ő ingyen újrafesti a falképeket.⁶ Az üzletember, politikus, műgyűjtő és műpártoló Back Bernát (1871–1953) kifizette a javítási költségeket, így a művész 1933. szeptember végén nekikezdhett az megújítási munkálatok kényes feladatának.⁷

Amint azt fentebb is érintettük, Aba-Novák helyi működésének hatása megfigyelhető a szegedi képzőművészek némelyikének tevékenységére. Vass Vera (1908–1958) például 1934–1938 között a festőművész iskolájának tanítványa volt, sőt részt vett a mester mellett a székesfehérvári falfestmények elkészítésében is. Elemzett témánk szempontjából érdekes mellékszál, hogy az 1930-as évek elején a fametszés technikáját a szegedi művésznő Buday György mellett sajátította el, így személye is összekötő kapocs volt a két alkotó között. Buday növendékét, a Szegedi Fialatok Kollégiumának tagjaival is összeismertette, így Ortutay Gyula és Hont Ferenc később is barátai közé tartoztak, amikor a festőnő Budapesten élt. A szegedi festők közül Tápay Lajos (1900–1964) a Tiszai halászok foglalatosságait bemutató sorozatait is Aba-Novák művészetének a hatásairól tanúskodnak.

A Dömötör torony falfestményeinek készülése idején, Szeged legprogresszívebb művészeti mozgalma a Buday György szellemi irányítása alatt megvalósuló Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának tevékenységéhez fűződött. Ne feledjük, ekkorra az avantgárd a század első két évtizedében Szegedről startoló nemzedékének legfontosabb képviselői (Csáky József, Gergely Sándor, Moholy-Nagy László), mind külföldi emigrációban éltek. A helyi képzőművészeti élet akkori nyugodt állóvizének felszínét az energikus, öserejű freskófestő és az örökmozgó, állandóan szervezkedő fiatal grafikus munkálkodása alapvetően kavarkhatta fel. Csak idő kérdése volt, hogy egymásra találjanak.

A római ösztöndíj után hazatérő Aba-Novák, a szegedi megbízás jóvoltából belevethette magát a falfestészeti munkálatokba, melyekre már Itáliában tudatosan készült. Buday György pedig ugyanebben az esztendőben metszette fába korai főművét, a *Boldogasszony búcsúját*, mely az első modern magyar fametszetes könyv volt, és megkapta rá a Magyar Bibliophil Társaságtól az év legszebb könyve megtisztelő címet.

A fiatal grafikus ezzel a kötettel jelentkezett a hazai művészeti életben, amely mű lezárta a szegedi fiatalok Buday által vezetett egyetemi mozgalmának második korszakát (*agrársettlemment mozgalom*), illetve megnyitotta az utat a harmadik periódusnak, immár a deklarált szervezeti formában a kiteljesedés felé. Ez a grafikai sorozat lett a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának első kiadványa, melyet tizenöt további kötet követett a következő négy esztendőben.⁸

⁵ Szelesi 1975. 153.

⁶ Sz.n.: Megkezdik a Templom téri csonkatorony átalakítását: Aba Novák Vilmos újrafesti a baptisztérium freskóit. Délmagyarország, 1933. július 14. 3.

⁷ Sz.n.: A templom téri csonkatorony freskói: Aba Novák Vilmos szombaton megkezdte a baptisztérium freskóinak újrafestését. Délmagyarország, 1933. szeptember 24. 9.

⁸ Nátyi 2017. 40–45.

A pályája elején álló Budayra nyilvánvalóan hatással lehetett az itáliai ösztöndíjról nemrégiben hazatért robosztus tehetségű művész, akit a római iskola *spiritus rectora* Gerevich Tibor (1882–1954) is az Urbsot járt festőnövendékek legtehetségesebb, legtöbbet ígérő tagjaként, egyfajta *capo maestro*-ként aposztrofált. Aba-Novák 1931 őszén kezdte el gipszvakolatra *al secco* technikával festeni falképét. Azt, hogy miként és hogyan ismerkedtek meg nem tudjuk, de a két művész kapcsolatáról kettő – a szegedi múzeum tulajdonában található levélből – szerezhetünk információkat. Lehetséges, hogy a grafikát nem túl régóta művelő Buday megkereste a húszas években sokszorosított grafikával is foglalkozó híres művészt. Igaz, hogy témánk szempontjából nem bizonyító erejű, de az árnyaltabb kép érdekében említendő, hogy az 1938 júliusában megrendezett szegedi Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti Kiállításon, amely nyolcszáz darabos műtárgyállományával a korszak egyik „megakiállításnak” nevezhető, mindkét művész szerepelt műveivel.⁹

A Móra Ferenc Múzeum adattárában található korábbi levelet, amely az Aba-Novák és Buday közti kapcsolatáról vall, Czumpf Imre (1898–1972) festőművész Buday Györgynek írta.¹⁰ A sokoldalú festő, restaurátor Czumpf Aba-Novák barátja, a mester legfőbb segítségével volt falképeinek a kivitelezésében.

Közvetlen, baráti hangú leveléből kiderül, hogy a művészek között kollegiális kapcsolat volt, sőt Aba-Novák becsülte fiatalabb társa fametszeteit. Nemcsak kiállítási lehetőséghez segítette hozzá, hanem ismeretségi körében propagálta Buday grafikus munkásságát.

„Kedves Gyurka! Vili elfoglaltsága miatt rámhárult a következők elintézése. Itt Pesten most egy nemzetközi könyv művészeti kiállítás nyílik Reiter László rendezésében. Ezen kiállításra a Te dolgaid is bekerülnek és pedig bekeretvezve. A bekeretvezést Vili elintézi egy kereskedővel ki a számlát, majd Hozzáad küldi. Ne ijedj meg, valami csekélység lesz az egész. Most arról van szó, hogy valamilyen formában honoráld Reiternek / V. ker Vekerle Sándor u és B (olvashatatlan) u sarok.) természetesen dedikálva. Egyébként mi újság, mi van Veled? Hogy megy az élet Szegeden? A Kalendáriumot megkaptuk. Szép ismét! Éppen ezért legyetek oly szívesek és küldjete a következő címekre: Dr. Pázmány József Győri út 14. Sturm Ferenc Ibusz cégvezető Kádár u 4. Genthon István Nemzeti Múzeum, Jajczay János Simor u 9. Ritoók Emma Főv. Könyvtár Baross u. Szőnyi István Baross u 21. Szent király u sarok, Rudas Jenő Ibusz igazgató Kádár u 4, Dr. Kovács János Alkotás u 35. II. Emőd Tamás író Matgit körút 54. Varga Ernő mérnök VII. Thököly út 46. A fenti címekre Aba Novák hivatkozással. Dr. Schilling Aladár IV. Dorottya 12. Kirchner Jenő festőm. V. Rudolf rkpárt Török Rezső író IX. Tompa u 19. V em. 6a. ezek pedig csekélységemre hivatkozva induljanak egyelőre, de többre is van kilátás, amiről később értesítünk. Most pedig úgy Vili, mint a magam nevében melegen üdvözöllek.

1932. II. 7.

Czumpf Imre

⁹ Sz.n.: Százeres értékű műkincseket gyűjtöttek össze a szegedi templomokból és gyűjteményekből az egyházművészeti kiállításra: Tintoretto, Cesare, Bellini, Ribera, Lucas Cranach, Tiepolo, Segantini mesterművek Szegeden. Délmagyarország. 1938. július 10. 7-8.; Sz. n.: Szombaton nyílik meg az egyházművészeti kiállítás: szegedi templomok, egyházak, gyűjtemények és magángyűjtők műkincsei. Délmagyarország, 1938. július 23. 3.

¹⁰ Czumpf Imre autográf levele Buday Györgyhöz, borítékkal. MFM, Irodalomtörténeti Gyűjtemény ltsz.: 98.11.

Az említett seregszemle, az Amicus Kiadó alapítója, Reiter László (1894–1945) által szervezett kiállítás minden bizonnyal a Magyar Bibliophil Társaság hatodik reprezentatív nemzetközi könyvművészeti tárlata volt az Iparművészeti Múzeumban. A rendezvényről nem jelent meg katalógus, de a szakajtó recenzióiból kiderül a szakmai figyelem mértéke. Végh Gyula cikkében név szerint is említi Budayt, sőt a *Boldogasszony búcsújának* egyik lapját is publikálja.¹¹ A levélben felsorolt személyek között nemcsak gyűjtők és mecénások voltak, hanem neves művészettörténészek is (Genthon István, Jajczay János), akik hatékonyan támogathatták a fiatal Budayt művészi törekvésiben. Az idősebb, tapasztaltabbnak számító festőművész tehát egyfajta atyai figyelemmel kísérte a fiatalabb, a szakmai útvesztőkben még járatanabb alkotó első lépéseit. A leírtakból az is kiderül, hogy Czumpf is a maga kapcsolatrendszerén keresztül propagálta Buday munkáit. Aba-Novák támogató barátsága nagyon sokat jelenthetett a grafikus pályája elején tartó Buday számára, hiszen ekkor még a *Boldogasszony búcsúján* kívül alig néhány fametszetet készített. Másik számottevő műve az 1931-es év elején Berczeli Anzelm Károly (1904–1982) *Ádám bukása* című verseskötete volt.¹²

Aba-Novák pályakezdésekor maga is fokozott figyelemmel fordult a rajz és a grafika iránt. 1922 tavaszától Olgyai Viktor (1870–1929) műhelyébe járt, ahol három tanéven át maradt a mester tanítványa. Ekkor sajátította el a rézkarckészítés technikáját. 1922-ben az Ernst Múzeumban első gyűjteményes kiállítását is grafikáiból rendezte. A következő évben jelent meg *Aba-Novák Vilmos nyolc rézkarca* című mappája a Magyar Műkiadó Rt. gondozásában. Sikerét mi sem jellemzi jobban, mint, hogy 1925-ben Elek Artúr az *Iffjú magyar rézkarcolók* című könyvében a hat legkiemelkedőbb grafikus közé sorolta a művészt. Így nyilván érdeklődve figyelt fel Buday drámai töltetű fametszeteinek kimagasló minőségére. A levélben utalás történik arra, hogy nemcsak a legfrissebb *Kis Kalendáriumot* küldte meg a két fővárosi művésznek Buday, hanem a korábbiakat is ismerték.

A későbbi, 1935. december 19-ére datált levélben Aba-Novák válaszol Buday egy eddig ismeretlen levélére.

„Kedves Györgyöm!

Hozzám intézett soraidat köszönettel nyugtáztam. Különleges megnyugvással tölt el ezek után az a felismerés, hogy egyrészt félreértések, másrészt látszatok szerencsétlen – de nem reparálhatatlan – összejátéka torz képet adott rólad némelyek szemében. No meg hát, itthon is vannak „fej vadász”-ok !?

Collegiumotok kettészakadása határozottan rossz vért szült általában. Ezen senki, ellenben kizárólag Ti változtathattok. Ellenben személyes teljesítményednek megfelelő elismertetést szerezni – ez mindenki dolga, aki, a művészetet szereti, így az enyém is.

Szóval ügyedet illetékesekkel jórészt már el is rendeztem, a többi jön.

Sok szeretettel köszöntelek és köszönöm még a küldött tiszteletpéldányokat is.

Good by

Aba-Novák¹³

¹¹ Végh Gyula: Nyomdász-művészeti kiállítás. Magyar Művészet (8.) 1932. 5–6. sz. 144–148; Fábrián Gyula: Szépség a nyomtatványban. Magyar Iparművészet (35.) 1932. 3–4. sz. 45–58.

¹² Berczeli Anzelm Károly: Ádám bukása. Versek. Buday György fametszeteivel. Délmagyarországi Hírlap- és Nyomdávalalat Rt. Szeged, 1931. Lapszámozáson belül nyolc egész oldalas fametszettel.

¹³ Aba-Novák Vilmos autográf levele Buday Györgyhez, borítékkal. Budapest, 1935. december 19. MFM, Irodalomtörténeti Gyűjtemény ltsz.: 96.1.

A szövegből kiderül, hogy Aba-Novák megismerkedésük után évekkel is érdeklődött nemcsak Buday művészi haladása, hanem a kollégium munkája iránt is. Az írás második felében említett kettészakadás természetesen nem tényleges szétválásról szól, hanem valószínűleg arra utal, hogy ekkorra a tagok világnézeti különbségeiből adódó nézeteltérések kiéleződtek. Ráadásul az alapítók közül például Radnóti Miklós már végzett az egyetemen, így visszaköltözött Budapestre, tehát az eredeti feltételek, személyi állomány az évek alatt jelentősen változott. Illetve bizonyos személyes ellentétek is feszültek közöttük. Például Berczeli Anzelm Károly kiszorítása a kollégiumból is erre az időszakra tehető.¹⁴ Elképzelhető, hogy éppen erre az eseményre reflektált Aba-Novák a levélben. Hogy mi lehetett Buday ügye, amit neki kellett elrendezni arra nem rendelkezünk adattal. Lehetséges, hogy valamilyen pályázat, vagy díj – talán éppen a következő évben elnyert római ösztöndíj – céljában járt el a festőművész kollégája érdekében.

A két alkotó között történő valószínűleg rendszeresebb levélváltásnak eme két darabja, a maga hézagossága ellenére is értékes dokumentumok, hiszen kibontakozik belőlük szakmai és baráti kapcsolatuk, továbbá kiderül, hogy Aba-Nováknak milyen jelentős szerepe lehetett Buday kezdeti lépéseinél, korai grafikus pályájának egyengetésében.

IRODALOM

- Horváth 2000 Horváth Ferenc: Szent Demeter templom. Csongrád Megye Építészeti Emlékei. Szerk.: Tóth Ferenc szerk. Szeged, 2000. 369–371.
- Nátyi 2017 Natyi Róbert: Buday György Boldogasszony búcsúja című fametszetes könyvének jelentősége. Szeged, 2017. 29. évf., 11. sz. 40–45.
- Lengyel 1992 Lengyel András: A szegedi Prometheus nyomda (1926–1935). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1989/90. 1. Szeged, 1992. 481–502.
- Szelesi 1975 Szelesi Zoltán: Szeged képzőművészete. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1972/2–3. Szeged, 1975.

---

¹⁴ Lengyel András szíves szóbeli közlése.